

“MING BIR JON” HIKOYASINING BADIY ISTIFODASI

*Maxmudova Nargiza Ravshan qizi,
Buxoro davlat Pedagogika instituti Tillar fakulteti
O‘zbek tili va adabiyoti yo‘nalishi talabasi*

ХУДОЖЕСТВЕННОЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ РАССКАЗА «ТЫСЯЧА ЖИЗНЕЙ»

*Махмудова Наргиза Равшан кизи,
Бухарский государственный педагогический институт,
Студент факультета
узбекского языка и литературы*

ARTISTIC USE OF THE STORY “A THOUSAND LIVES”

*Makhmudova Nargiza Ravshan qizi,
Faculty of Languages of Bukhara State Pedagogical Institute
Uzbek language and literature student*

Annotatsiya. Abdulla Qahhor ijodi XX asr o‘zbek adabiyotining yorqin va sermazmun sahifalaridan birini tashkil etadi. Ko‘p qirrali bu iste‘dod sohibi turli janrlarda rang-barang badiiy asarlar yaratib, o‘zbek adabiyoti xazinasini durdonalar bilan boyitdi. Ushbu maqolada yozuvchining “Ming bir jon” hikoyasidagi badiiy mahorati ochib berilgan.

Kalit so‘zlar: asar, badiiy talqin, hikoya, obraz, fazilat, “Ming bir jon”, Mastura, vafu, sadoqat, buyuk so‘z san‘atkori.

Абстрактный. Творчество Абдуллы Каххора – одна из ярких и содержательных страниц узбекской литературы XX века. Этот многогранный талант создал красочные произведения искусства в различных жанрах и обогатил сокровищницу узбекской литературы шедеврами. В данной статье раскрывается художественное мастерство писателя в повести «Тысяча душ».

Ключевые слова: произведение, художественная интерпретация, сюжет, образ, добродетель, «Тысяча душ», Мастура, верность, преданность, великий художник слова.

Abstract. Abdulla Qahhor’s work is one of the bright and meaningful pages of Uzbek literature of the 20th century. This multifaceted talent created colorful works of art in various genres and enriched the treasury of Uzbek literature with masterpieces. This article reveals the writer’s artistic skills in the story “A Thousand Souls”.

Key words: work, artistic interpretation, story, image, virtue, “Thousand souls”, Mastura, loyalty, loyalty, great artist of words.

KIRISH. Abdulla Qahhor hikoyalari, mavzusidan qat’i nazar, bir maqsadga — kishilarni ezgulik ruhida tarbiyalash, ularga estetik zavq berishga qaratilgan. Muhimi shundaki, adib hikoyalari bu maqsadga nasihat qilish, bayon etish yo‘li bilan

erishilmaydi. Balki obrazlar faoliyati, asarning umumiy ruhidan ustalik bilan keltirib chiqariladi.

Hikoya syujeti yozuvchi tilidan hikoya qilib beriladi. Hikoya bahor ta’rifi bilan boshlanadi. Hikoyani bu tarzda boshlanishi ham bejizga emas. Kasalxonadagi bemor uchun uchun kasallikdan

E-mail:

nargizamaxmudova057@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0007-13-23-8383>

sogʻayish xuddi izgʻirin qishdan xorigan tabiatning qaytadan koʻz ochishiga qiyoslanadi. Kasalxonadagi bemorlardan soʻz ketar ekan Mirrahimovga Masturaning bardoshi haqida gapirib oʻtadi. Xonadagilarga hamshira uni oʻn yildan beri kasal ekanligi, ovqatni ham yeyolmasligi, qorniga quyishlarini, eri Akramjonni doimo unga qarashini aytib oʻtadi. Xonadagilar bemor ayoldan ham koʻra unga shuncha yildan buyon mehribonlik bilan qarayotgan Akramjonni koʻrishga qiziqishadi. Bemorni koʻrgani borgan xonadoshlar orasidan Hoji bobo Masturaning oʻlik tanasini koʻrib oʻzini yoʻqotib qoʻyadi, hamshiraning imosi bilan xonadan chiqib ketadi. Shu holatda ham Mastura oʻzini yoʻqotmaydi, bu holatdan ham kulgili vaziyat hosil qilib, ularga qiziqarli voqealarni aytib berib kuldiradi. Mirrahimov va xonadoshi uning bardoshi va Akramjonning vafosi-yu mehriqga qoyil qolishadi. Yozuvchi kasalxonadan chiqqandan soʻng ham ularning taqdiri bilan qiziqadi, kasalxonaga ularni izlab boradi, u borganida Masturani operatsiyaga olib kirib ketishayotgan boʻlishadi va Akramjon uni tanimaydi, Mastura esa koʻrmaganlikka oladi, keyinchalik oʻzi ataylab shunday qilganini agarda taniganda unga dalda berguvchi soʻzlarni aytishini bilib tanimaganlikka olganligini aytadi. Hikoya soʻnggida Masturaning bardoshi, sabri va Akramjonning vafo-yu sadoqati evaziga Mastura butunlay sogʻayib ketadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Hikoya bosh qahramonlari Mastura hamda Akramjon timsollari orqali umid, hayotga muhabbat, sadoqat, vafo tuygʻulari kuylanadi. Har bir inson hayotda turli xil qiyinchiliklarga duch keladi, baʼzida hayotning sinovlariga qoʻl siltagimiz, undan koʻz yumgimiz keladi, turfa xil mushkulotlar oldida esankirab qolamiz, lekin qalbimiz tubida bir narsa mashʼala kabi bizni yashashga, ularga qarshi mardonavor kurashishga chorlaydi. Bu tuygʻu umid deb nomlanadi, u har qanday holatimizda ham bizda boʻladi, boy insonda ham bir burda nonga zor boʻlgan insonda ham mana shu tuygʻu doimo u bilan birga boʻladi, uni doimo hayot uchun kurashishga chorlayveradi. Umid tuygʻusi bilan sabr tuygʻusi uygʻunlashganda inson asta-sekinlik bilan oʻz maqsadlariga, orzulariga erisha boshlaydi. Hikoyada mana shu ikki begʻubor tuygʻu Mastura obrazida uygʻun holatda yorqin,

goʻzal chizgilar bilan tasvirlab beriladi. Mastura oʻn yildan beri dard bilan kurashib keladi, shu yillar mobaynida dardi ogʻirlashib, toʻshakka mixlanib qoladi, lekin bu uning irodasi, sabri va hayotga yashashga muhabbatini aslo soʻndira olmaydi.

Kasalxonada Mastura tobut voqeasini ham soʻzlab beradi. Mastura toʻshakka mixlanib yotganida, ukasining yigʻlaganini koʻrib koʻchadagilar Mastura oʻlib qolibdi deb uning uchun tobut koʻtarib kelishadi, bu holatdan barcha hang-u mang boʻlib qoladi. Mastura shu lahzalarda ham umidini aslo soʻndirmaydi, bu holat Masturaning tilidan shunday soʻzlab beriladi “Hatto tildan qolgan kasalning rozilik tilashib qaragani ham dunyodan umid uzgani emas, balki rozilik tilashgani hali erta, dermikin degan umid bilan dunyoda tenggi yoʻq, timsoli yoʻq zoʻr umid bilan qaragani deb bilaman”. Uning obrazida xushchaqchaqlik, hayotni sevis, uning har bir soniyasidan lazzat olib yashash tuygʻulari tasvirlanadi. Hikoyadagi yana bir obraz Akramjon obrazi ham muhim ahamiyatga ega. Akramjon Mastura bilan turmush qurganiga bir yil boʻlmasi dan Mastura dardga chalinib yotib qoladi, yillar davomida bemor ayolini sevib ardoqlaydi, eng ogʻir kunlarida unga yelkadosh boʻladi, doimo uni qoʻllab-quvvatlaydi. Hikoyani tahlil qilar ekanman, Mastura obrazidagi shukronalik tuygʻusi ham alohida ahamiyatga egaligini taʼkidlab oʻtmoq lozim. U shuncha dard-u xastaliklarini chekib ham biror marta ham bu dardlardan nolimaydi, unga kulib qaraydi; Baʼzida vujudimizda ozgina dard paydo boʻlsa yoki biror qattiqroq nish kirgudek boʻlsa darrovda noliy boshlaymiz, yillab toʻshakka mixlanib yotgan yoki qandaydir nuqsoni bor insonlarni koʻrib ulardan qocha boshlaymiz, ularni koʻrib-koʻrmaganlikka olamiz, tilimizning uchida shukr deb qoʻyamiz xolos, aslidachi qalb koʻzimizni koʻr ekanligini koʻra olmaymiz.

NATIJALAR

Hikoyani oʻqir ekanmiz hikoya qahramonlari timsolida mana shunday insoniy tuygʻularni his qila boshlaymiz, ularni xuddi yonimizdagidek tasavvur qilamiz. Yozuvchining asl maqsadi ham shunda, hikoya qahramonlarining holatlarini, hikoyaning har bir detallarini oʻquvchining qalbiga chuqur singdira olishdir.

Hikoyalarni yaratar ekan yozuvchi har bir holat va vaziyatda oddiy soʻzlardan foydalanmay,

aksincha xalqona ibora va ko'chma ma'noli so'zlardan unumli foydalanadi (yengchadan boshini chiqarib turgan sichqondek ko'chaga qarab o'tirgan edi hayot to'la ko'zlari o'lik yuziga jon kirgizganday bo'ldi, Masturaning bir daqiqalik oromi uchun o'ng ko'zini o'yib berishga ham tayyor edi). Bu hikoyaning ta'sirchanligi va obrazlilikini yanada oshiradi.

Qahhorning qahramoni ko'pchilik uning yaqin orada jon taslim qilishiga ishonsa-da, hayotga bo'lgan umidini yo'qotmaydigan kuchli xarakter egasi. Shifoxonada undan hol-ahvol so'rash uchun yo'qlab kirgan vaqtdagi suhbatdan uning o'ziga bo'lgan ishonchi va irodasini ko'rishimiz mumkin. Erkaklardan biri uning kasallikdan zo'riqqan, faqat suyagi va ikki porloq ko'zlari qolgan vujudini ko'rib qo'rqib ketganidan xonada mazasi qochib hamshira olib chiqib ketgan paytdagi Masturaning bu holatga nisbatan munosabati orqali uning kuchli xakteri ochib berilgan. Qahhor shunday yozadi: "Mastura qonsiz labida tabassum bilan eriga yuzlandi: - Akromjon, daftaringizga yozib qo'ying: uch mard-u maydon meni ko'rgani kirgan edi, bittasi arang qochdi-yu, ikkitasi qochgani ham bo'lmay, o'tirib qoldi"¹.

MUHOKAMA

Abdulla Qahhor ham o'z qahramoni xarakterini hikoya nomi, zamoni va boshqa detallarda yanada ochib berishga harakat qiladi. Asarning "Ming bir jon" deb nomlanishining o'ziyoz fikrimizning yaqqol dalilidir. Ming bir jon egasi Mastura bu har safar endi tugaydi, yo'q bo'ladi degan xayolga borilganda qayta-qayta o'zini qo'lga olib matonat ko'rsatuvchi ayoldir. Shuningdek, hikoya ham bahor faslida, ya'ni yilning yasharish, qayta uyg'onish, yangi hayot boshlanishi faslidir. Bu bilan go'yo yozuvchi Masturadagi yashash umidini har doim qishdan so'ng kelib, barglar to'kib uyquga ketgan tabiatni qayta uyg'otuvchi bahor fasliga o'xshatmoqchidek ko'rinadi.

Masturadagi ishonch va umid o'zining kuchli xakteri samarasidir, biz buni uning ushbu so'zlaridan ilg'ab olishimiz mumkin: "U yog'ini surishtirsangiz, men odam bolasining o'lim

kutishiga, ya'ni dunyodan umid uzishiga ishonmayman. Hatto tildan qolgan kasalning rozilik tilashib qaragani ham dunyodan umid uzgani emas, balki "rozilik tilashgani hali erta" dermikin degan umid bilan, dunyoda tengi yo'q, timsoli yo'q zo'r umid bilan qaragani deb bilaman².

Abdulla Qahhor o'z ijodiga o'ta talabchanlik bilan tanqidiy yondashib, dastlabki asarlarida yo'l qo'ygan kamchiliklarini o'z ustida qunt bilan ishlash, ustozlar ijodini, xususan, badiiy mahorat "sir"larini sinchiklab o'rganish orqali yo'qota boradi. Boshqacha qilib aytganda, adib hayot haqiqatini, odamlar xakterini, ruhiyatini chuqur o'rganish, A.Chexov va A.Qodiriy kabi buyuk yozuvchilar mahoratini ijodiy o'zlashtirish bilan yetuk, go'zal hikoyalar yaratish san'atini egalladi. Adib: "Uslubda menga hech kim domla Chexovchalik ta'sir ko'rsatgan emas. Agar men uslubda biron darajada kam o'totga erishgan bo'lsam, buning uchun, shubhasiz, ustod Anton Pavlovichga qulluq qilaman», - deb qayd etgandi.

XULOSA

Abdulla Qahhor 30-yillardayoq kichik hikoyachilikning katta ustasi sifatida mashhur edi. A. Qahhorning o'tmish haqidagi hikoyalari, ayniqsa, badiiy mahorat jihatidan ibratlidir. Ularda yozuvchi asar g'oyasini gavdalandirishda obrazlarning xatti-harakatlarini asos qilib oladi va personajlar xakterini ularning o'z harakati, fe'l-atvori va tili vositasida ochadi. Natijada, hikoyalardagi obrazlarning har biri o'ziga xos xatti-harakati, xulq-atvori va tashqi ko'rinishi jihatidan bir-biridan ajralib, farq qilib turadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. "O'zbekiston madaniyati" gazetasi, 1957-yil, 2-yanvar.
2. A. Qahhor. Ustod. — "Qizil O'zbekiston" gazetasi, 1960-yil, 29-yanvar.
3. Mahorat maktabi.— T.: O'zDavnashr, 1962, 155-bet.
4. Qo'chqorov R. Uch "Sarob". — "Yoshlik" jurnali, 1986, 6-son.
5. Qodirov P., Normatov U. Haqiqat va sarob. — "Yoshlik" jurnali. 1987, 10-son.

¹ "O'zbekiston madaniyati" gazetasi, 1957-yil, 2-yanvar.

² A. Qahhor. Ustod. — "Qizil O'zbekiston" gazetasi, 1960-yil, 29-yanvar.